

Libellenwerkgroep Noord Kennemerland

Waarnemingen Noord-Hollands Duinreservaat
Verslag 2009

John van Roosmalen, Harm Niesen, Arnold Wijker, Wilbert Kerkhof

Bruine winterjuffer in de sneeuw, januari 2010. Van deze juffer valt nagenoeg het hele jaar te genieten in het Noord-Hollands Duinreservaat. Foto Harm Niesen©.

Alkmaar, 18 april 2010

Inhoud

Inleiding	3
Tabel 1. Maximum aantal waargenomen exemplaren per soort libel per locatie	4
Tabel 2. Totaal aantal exemplaren per soort en aantal locaties per soort	5
Bespreking van de soorten	6
Lestidae Pantserjuffers	7
Coenagrionidae Waterjuffers	11
Aeshnidae Glazenmakers	16
Corduliidae Glanslibellen	19
Libellulidae Korenbouten	20
Vooruitblik	27
Bronnen	27
Bijlagen	27
Verspreiding	27

Inleiding

Voor u ligt een beknopt verslag van de verzamelde libellen waarnemingen uit het Noord-Hollands Duinreservaat (NHD, gebied PWN) in het jaar 2009. Het bevat waarnemingen van de auteurs, Harm Niesen, Arnold Wijker, Wilbert Kerkhof en John van Roosmalen, aangevuld met waarnemingen van www.waarneming.nl [1], voor zover die naar mening van de auteurs aan de diverse voortplantingswateren toe te schrijven vielen. Daarbij zijn met name de waardevolle waarnemingen van de PWN-ers Tycho Hoogstrate, Rienk Slings en Luc Knijnsberg te noemen, die op die manier een waardevolle bijdrage leveren aan dit verslag. Een betrekkelijk groot aantal van de waarnemingen op waarneming.nl wordt her en der in het duin gedaan, zodat het niet altijd mogelijk is dit aan een voortplantingswater toe te schrijven. Dit geldt ook voor een aantal van de waarnemingen van Arnold Wijker. Dit heeft te maken met de manier waarop libellen leven. Na het uitsluipen volgt een periode van geslachtsrijp worden en foerageren en libellen kunnen dan overal worden aangetroffen, vooral op luwe plekken met veel insecten. De aantallen kunnen op zulke locaties best groot zijn, maar zijn in dit verslag niet meegenomen als ze niet redelijkerwijs aan een voortplantingswater toe te schrijven zijn.

Dit is het derde achtereenvolgende jaar dat de waarnemingen op deze manier werden verzameld. Hierdoor begint het mogelijk te worden naar verbanden te kijken, maar feitelijk is de periode nog te kort en zit er een aanzienlijk waarnemereffect in de waarnemingen. Het zou aardig zijn over twee jaar de data te vergelijken met de eerdere rapportage van Arnold Wijker over de periode 1996-2000 [2] en aan te vullen met de waarnemingen uit de tussenliggende periode. De waarnemingen van Harm Niesen en Arnold Wijker uit die periode zijn voor dat doel beschikbaar.

Dit verslag wordt begonnen met twee overzichtstabellen. In de eerste tabel worden voor de in het NHD voorkomende libellen de maximaal waargenomen aantallen per locatie weergegeven. In de tweede tabel worden de over alle locaties gesommeerde hoeveelheden en het aantal locaties weergegeven voor de jaren 2009, 2008 en 2007. Die tabellen komen uit twee excel bestanden, die met het verslag meegestuurd worden (zie aan het eind voor dit verslag voor de verspreiding), waarin ook de gegevens van 2007 en 2008 staan. De waarnemingen van Arnold Wijker zijn alleen verwerkt voor 2009. Voor 2007 en 2008 zal dat op een later tijdstip gebeuren. Dat kan deels leiden tot een vertekend beeld voor sommige locaties en aantallen.

De auteurs zijn van mening dat deze gegevens op zichzelf onvoldoende basis zijn om uitspraken over trends te kunnen doen. Enige speculatie en de vorming van hypothesen is natuurlijk mogelijk. Na de tabellen volgt per waargenomen soort een korte of meer uitgebreide bespreking, naar gelang daar aanleiding toe is. Het verslag wordt afgesloten met een vooruitblik. Een aspect hiervan is dat niet alle locaties alle jaren even vaak bezocht worden. Een voorbeeld hiervan is de Zwervende pantserjuffer. In 2007 werden hiervan bij een bezoek 250 exemplaren waargenomen bij de Wei van Brasser, goed voor 93% van de in dat jaar waargenomen Zwervende pantserjuffers. In de jaren daarna werd de Wei van Brasser echter niet of nauwelijks bezocht. Een reden daarvoor kan onder andere de open ligging zijn, waardoor je als waarnemer al snel in het oog loopt, met het risico dat anderen je volgen het veld in. Door de open ligging zijn de omstandigheden om waar te nemen qua wind ook vaak niet gunstig. Behalve de ongunstige ligging ten opzichte van het publiek zijn een aantal locaties ook minder vaak bezocht dan andere vanwege de libellenverwachting in combinatie met de druk van grote zoogdieren op die locaties.

Tabel 1. Maximum aantal waargenomen exemplaren per soort libel per locatie. Tevens weergegeven totaal aantal exemplaren per soort en aantal locaties per soort en aantal soorten per locatie. Voor de kleuren per waarnemer, zie de bijgesloten excel-file.

Libellenwerkgroep Noord Kennemerland 2009	Totaal aantal	Aantal locaties	Terrein Heemskerk	Zweefvliegveld	Hoefijzermeer	Infiltratiegebied & Geversduin	Winterkoning & poelen ten ZW	Lepstukken west	Lepstukken oost	De Hoep e.o.	Ijsbaan Bakkum	Camping Bakkum e.o.	Karpervijver	Wei van Brasser	Doornvlak	Diederick e.o. (ook Mient)	Reggersvlak e.o.	Starvlak	Nieuwe land	Amerika	Land van Bels	Heerenweide	Tranendal	Kokkendal	Helmwegpoel	Goudvissenkomp	Helmwegkanaal	Uilenvingerkanaal	Pirolavlakte	Thabor	Uilenvingerspoel	Meertjes Zwarte weg
Houtpantserjuffer	29	5					5				10	1	1											12								
Gewone pantserjuffer	56	3									25													6			25					
Tangpantserjuffer	0	0																														
Zwervende pantserjuffer	27	6												6	1		1				1		3					15				
Tengere pantserjuffer	22	3									2												5	15								
Bruine winterjuffer	124	8				1					20	33	1			8							15	45			1					
Azuurwaterjuffer	1650	18	50	20			30				300		6					27	25	15	12	350	20	35	15	35	30	150		30	500	
Variabele waterjuffer	0	0																														
Watersnuffel	1321	16			20	3	20				100	150	200		2	1			1		25	250	35		75		50	300	40	50		
Lantaamtje	2727	18	20	10			50				2000	150	30					2	25	10	5	250	15	10	35		10	50	15	40		
Tengere grasjuffer	7	2																					3					4				
Grote roodoogjuffer	131	3					1						80																		50	
Kleine roodoogjuffer	35	1																				35										
Vuurjuffer	239	14	1	8		1					6	12							1	3			1	45	40	35	26		40	20		
Paardenbijter	77	13			10	1	3				5	8		8	10	2						20	3	2	3						2	
Blauwe glazenmaker	23	10	4			1					1				2	1	2							5	5					1	1	
Vroege glazenmaker	21	7	1		2	1					7	2													4		4					
Glassnijder	24	9	2	1	5	1					10	2											1	1		1						
Zuidelijke keizerlibel	1	1				1																										
Grote keizerlibel	73	23	1		6	1	4				5	6		4	2	3	1	3	1	2	2	2	5	2	3	1	5	4	5	5		
Smaragdlibel	2	2									1														1							
Viervlek	348	17	10	3	8		12				125	35	12						2	1	1	6	12	15	20		40		16	30		
Platbuik	45	10	3												3	2	4	6	5		8	3	10							1		
Gewone oeverlibel	157	17				1	6				1	25		1	5	4	1	3	3	10	35	1	20	2	4		35					
Vuurlibel	0	0																														
Zwarte heidelibel	41	2																												40		
Bloedrode heidelibel	88	13			6		6				12	1	2	31	2							1		4	16		2		2	3		
Geelmekeidelibel	2	2																						1	1							
Zwervende heidelibel	21	3															1						8				12					
Zuidelijke heidelibel	0	0																														
Steenrode heidelibel	131	12					5				3		30		1	25					16	1	8	8	10			12	12			
Bruinrode heidelibel	77	14	1		15						15	3	3	20	1					1	5		3	1	1			4	4			
Noordse witsnuitlibel	11	5	6	1							1														2		1					
Gevlekte witsnuitlibel	2	1																						2								
Aantal soorten 2009	30		11	6	8	10	11	0	0	0	20	1	15	1	12	10	10	5	8	7	8	12	5	15	15	22	3	11	10	0	12	10

Tabel 2. Totaal aantal exemplaren per soort en aantal locaties per soort voor de jaren 2009, 2008 en 2007.

	Maximum aantal			Aantal locaties		
	2009	2008	2007	2009	2008	2007
Lantaarntje	2727	966	902	18	20	19
Azuurwaterjuffer	1650	594	240	18	20	14
Watersnuffel	1321	1268	909	16	15	20
Viervlek	348	811	108	17	19	12
Vuurjuffer	239	480	136	14	12	9
Gewone oeverlibel	157	67	98	17	13	17
Grote roodoogjuffer	131	166	25	3	3	1
Steenrode heidelibel	131	29	9	12	8	5
Bruine winterjuffer	124	146	68	8	12	6
Bloedrode heidelibel	88	68	77	13	10	8
Bruinrode heidelibel	77	116	415	14	11	17
Paardenbijter	77	72	28	13	8	9
Grote keizerlibel	73	68	63	23	17	20
Gewone pantserjuffer	56	53	145	3	4	5
Platbuik	45	44	34	10	10	9
Zwarte heidelibel	41	17	27	2	1	2
Kleine roodoogjuffer	35	325	122	1	3	4
Houtpantserjuffer	29	46	114	5	4	4
Zwervende pantserjuffer	27	29	268	6	4	8
Glassnijder	24	34	18	9	13	6
Blauwe glazenmaker	23	6	6	10	6	4
Tengere pantserjuffer	22	1	1	3	1	1
Zwervende heidelibel	21	6	70	3	1	9
Vroege glazenmaker	21	24	22	7	9	5
Noordse witsnuitlibel	11	49	10	5	13	2
Tengere grasjuffer	7	3	3	2	2	2
Geelvlakheidelibel	2	5	0	2	2	0
Gevlekte witsnuitlibel	2	5	1	1	3	1
Smaragdlibel	2	2	0	2	2	0
Zuidelijke keizerlibel	1	0	1	1	0	1
Tangpantserjuffer	0	0	1	0	0	1
Variabele waterjuffer	0	12	1	0	4	1
Vuurlibel	0	0	1	0	0	1
Zuidelijke heidelibel	0	1	0	0	1	0
	7512	5513	3923			

Bespreking van de soorten

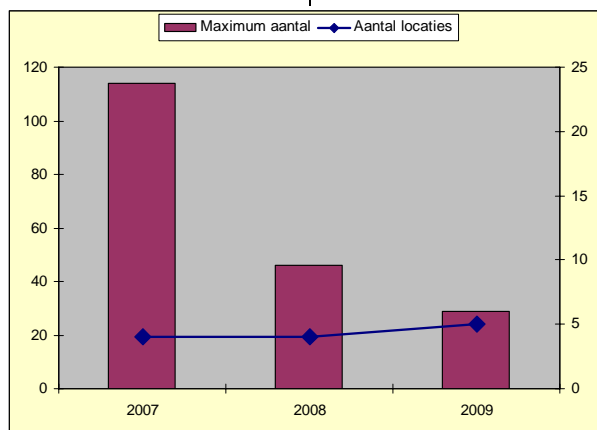
De 34 soorten libellen die in de periode 2007-2009 in het NHD zijn waargenomen worden in Tabel 1 en in de soortbesprekingen hieronder weergegeven in de gebruikelijke taxonomische volgorde, eerst de Juffers *Zygoptera* met soorten uit de families Pantserjuffers *Lestidae* en Waterjuffers *Coenagrionidae* vervolgens de Echte libellen *Anisoptera* met vertegenwoordigers uit de families Glazenmakers *Aeshnidae*, Glanslibellen *Corduliidae* en Korenbouten *Libellulidae*, met 13 soorten de grootste familie voor het NHD.

Man grote keizerlibel op de Pirolavlake, misschien wel de meest de meest karakteristieke NHD libel. Foto Harm Niesen©.

Lestidae Pantserjuffers*Lestes viridis* Houtpantserjuffer

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	29	46	114
Aantal locaties	5	4	4

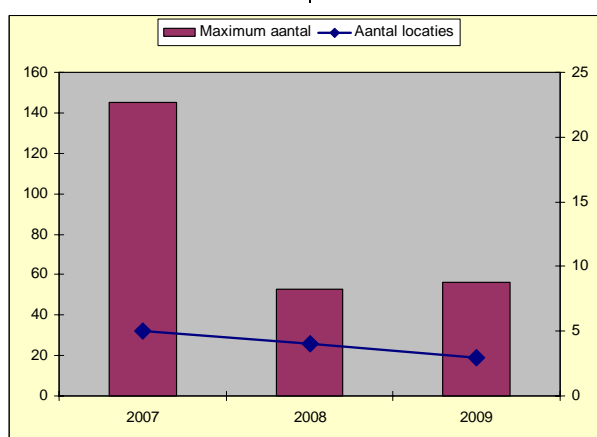

Eigenleggende tandems houtpantserjuffer. Het mannetje blijft het vrouwtje bij het halsschild vasthouden tijdens het eieren afzetten, 11 oktober 2005, Helmwegpoel. Foto Harm Niesen©.

De neergaande trend van de houtpantserjuffer is zorgelijk. Het is op zich in Nederland een heel gewone soort die niet veel eisen aan het biotoop lijkt te stellen, behalve dan dat er overhangende takken over het water nodig zijn. Waar die takken door snoeien verdwijnen nemen de aantallen houtpantserjuffer af. Het is niet duidelijk of ook andere factoren een rol spelen.

Lestes sponsa Gewone pantserjuffer

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	56	53	145
Aantal locaties	3	4	5

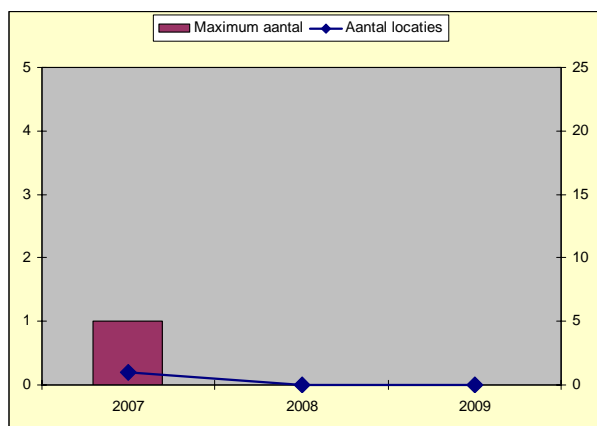
Vrouw gewone pantserjuffer, 26 juni 2009, IJsbahn. Foto John van Roosmalen©.

De situatie voor de gewone pantserjuffer ziet er niet erg gunstig uit. Van een vrij gewone duinsoort lijkt deze toch wat af te nemen, zowel in aantallen als in aantal locaties. Een periode van drie jaar en de waarneemmethode zijn echter geen betrouwbare indicatoren, dus het zal afwachten zijn hoe de soort zich ontwikkelt de komende jaren. Een aantekening daarbij is dat

de soort zich eigenlijk alleen voortplant bij de IJsbaan en bij het Uilenvangerskanaal. Dat hij het ene jaar meer en het andere jaar minder vaak op andere locaties gezien wordt zegt dan eigenlijk niet zo veel.

Lestes dryas Tangpantserjuffer

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	0	0	1
Aantal locaties	0	0	1

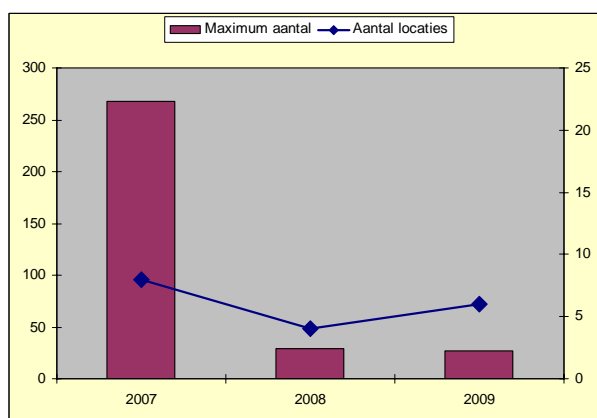

Vrouwje tangpantserjuffer gefotografeerd bij een ven op de Veluwe, 16 juli 2007.
Foto John van Roosmalen©.

Vooralsnog was de tangpantserjuffer van 2007 een eenmalige gebeurtenis. Het is wel de verwachting dat deze de komende jaren vaker op zal kunnen duiken.

Lestes barbarus Zwervende pantserjuffer

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	27	29	268
Aantal locaties	6	4	8

Vrouw zwervende pantserjuffer schuilend in de beschutting nabij de IJsbaan, 9 juli 2007. Foto John van Roosmalen©.

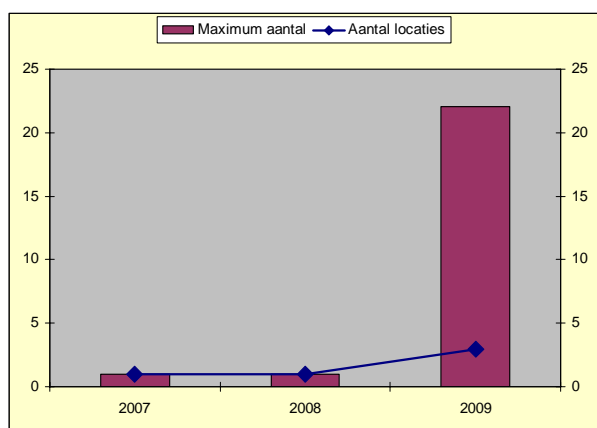
De naam zegt het al. De zwervende pantserjuffer heeft meestal geen vaste stekken. Meer dan andere libellen kun je deze soort min of meer overal tegenkomen, ook ver weg van water. Vaak gaat het dan om individuele exemplaren. Behalve bij of nabij voortplantingswater zijn ze in 2009 dan ook nog op een paar andere plaatsen in het duin gezien, wat lastig in de

statistieken is op te nemen. In 2007 zijn bijna alle exemplaren (250 stuks) gezien bij de Wei van Brassier. Ook in 2009 zijn een aantal exemplaren bij de Wei van Brassier gezien. Deze locatie leent zich echter slecht voor een goede inventarisatie, omdat het er vanwege het open karakter vaak nogal winderig is. Daarbij komt dat er in het zicht veel recreatie plaatsvindt. Het is voornamelijk niet duidelijk of er zich een meer langdurige en grote populatie bij de Wei van Brassier van deze minder algemene soort in stand houdt of dat het karakter sterk fluctuerend is. Waarschijnlijk is echter dat de zwervende pantserjuffer in staat is zich in stand te houden in het NHD.

Lestes virens Tengere pantserjuffer

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	22	1	1
Aantal locaties	3	1	1

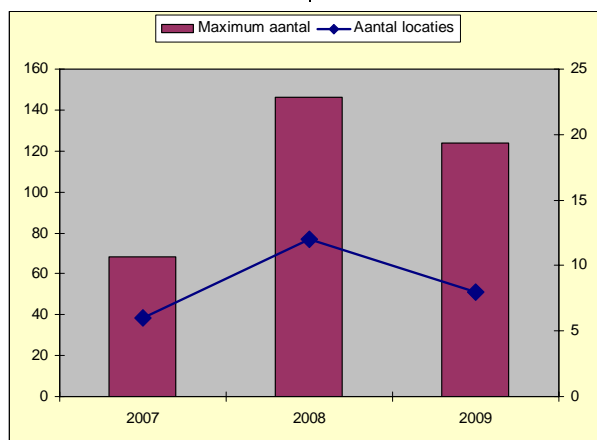
Een nog jonge man tengere pantserjuffer bij de Goudvissenkomp, 30 juni 2009.

Foto John van Roosmalen©.

Wat een goed jaar voor de tengere pantserjuffer in het NHD! Moesten we het de voorgaande jaren met een enkel exemplaar doen en vroeg je je af, dat als ze zich in het NHD voortplantten, waar dat dan zou kunnen zijn, nu zaten er meerdere exemplaren bij de IJsbank, het Kokkendal en de Goudvissenkomp! Bij de Goudvissenkomp zijn maar liefst 15 exemplaren waargenomen. Op zich is de tengere pantserjuffer een gewone soort, die in het binnenland in aantallen voorkomt, maar voor het NHD was dat niet het geval. We zullen zien hoe deze soort zich in het NHD ontwikkelt.

***Sympecma fusca* Bruine winterjuffer**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	124	146	68
Aantal locaties	8	12	6

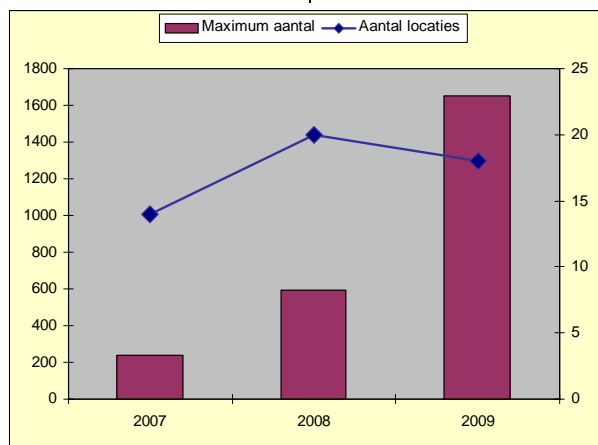
Twee bruine winterjuffers overwinterend op het zelfde twijgje ten westen van camping Bakkum, 11 december 2009. Foto John van Roosmalen©.

Een soort die wellicht in 2008 bijzondere aandacht heeft gekregen vanwege de speciale aard van het overwinteren en inmiddels meer gewoon is geworden. Het is niet duidelijk of hiermee een waarnemerseffect samenhangt. De komende jaren zullen uitwijzen of na de snelle opkomst in de afgelopen jaren stabilisatie of afname plaatsvindt.

Voor het derde opeenvolgende jaar wordt de overwintering van de soort door John van Roosmalen gevolgd op het bekende veldje ten westen van camping Bakkum. Het plan is opgevat om van deze waarnemingen een publicatie te maken voor het blad *Brachytron* dat door de NVL wordt uitgegeven, samen met André den Ouden, die al langer en meer uitgebreid onderzoek doet naar het overwinteren van de bruine winterjuffer in de omgeving van Nijmegen. Vermeldenswaard is dat er op 17 december 2009 maar liefst 33 exemplaren werden aangetroffen.

Coenagrionidae Waterjuffers*Coenagrion puella* Azuurwaterjuffer

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	1650	594	240
Aantal locaties	18	20	14

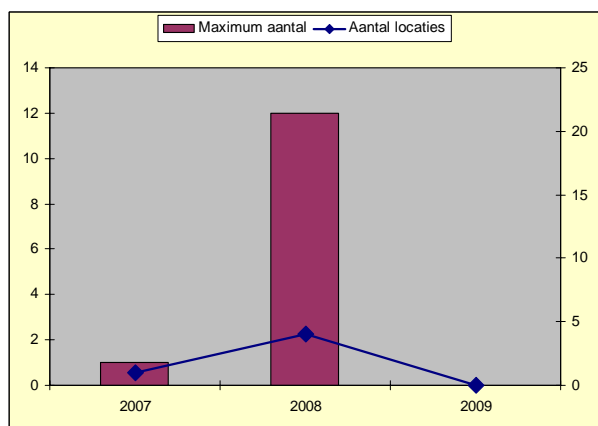

Man azuurwaterjuffer, IJsbahn, 20 mei 2008. Foto John van Roosmalen©.

Het maximum aantal waargenomen azuurwaterjuffers in 2009 is sterk groter dan in 2008. Dit is vooral toe te schrijven aan de Meertjes bij de Zwarte weg, de Heerenweide en de IJsbahn en er zijn 13 locaties met meer dan 20 waargenomen exemplaren. Op zich is het geen gunstig teken dat de algemene soorten, zoals azuurwaterjuffer, lantaarntje, watersnuffel, viervlek, vuurjuffer en gewone oeverlibel toenemen.

Coenagrion pulchellum Variabele waterjuffer

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	0	12	1
Aantal locaties	0	4	1

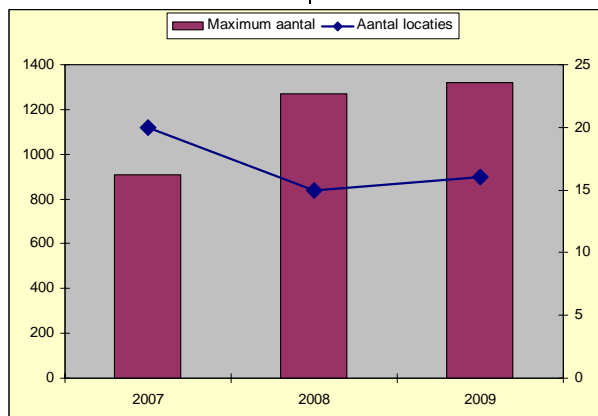

Man variabele waterjuffer met karakteristieke uitroepstekens op de bovenzijde van het borststuk, gezien in de Geestmerambacht, 2 juni 2006. Foto John van Roosmalen©.

De variabele waterjuffer is niet echt een duinsoort en 2009 is daar een bevestiging van. Het vermoeden is dat deze soort af en toe uit de omliggende polders aan komt waaien. Er zijn wellicht enkele biotopen of locaties geschikt voor deze soort, dus het is goed ze in de gaten te blijven houden. Het meest wordt de soort nog bij de IJsbahn in Castricum gezien.

***Enallagma cyathigerum* Watersnuffel**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	1321	1268	909
Aantal locaties	16	15	20

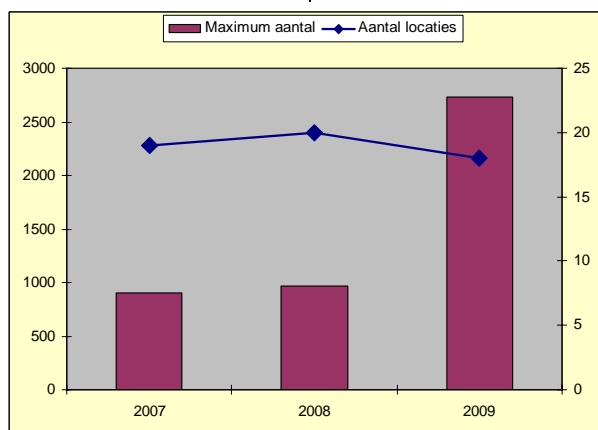

Man watersnuffel met prooi, 3 mei 2007 bij het Hoefijzermeer. Foto Harm Niesen©.

Een algemene soort, waarvan de aantallen toenemen. De soort lijkt te profiteren van de nieuw aangelegde wateren, alhoewel dat meer een gevoel is dan uit de getallen gehaald kan worden.

***Ischnura elegans* Lantaarntje**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	2727	966	902
Aantal locaties	18	20	19

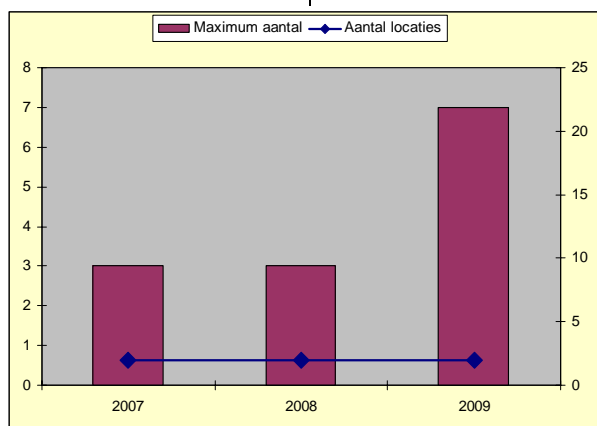
Het lantaarntje kan uren in copula verblijven, zodat ze vaak in deze houding gevonden kunnen worden, zoals hier op 28 mei 2006 in recreatiegebied Geestmerambacht.

Foto John van Roosmalen©.

De aantallen van het lantaarntje zijn in 2009 fors toegenomen, maar het was altijd al een algemene soort. Wilbert Kerkhof zag er op 22 mei ruim 2000 op de IJsbahn bij Castricum! Het is in 2009 de meest algemene soort in het NHD geworden. Het is niet een typische duinsoort, ze kunnen eigenlijk overal voorkomen.

***Ischnura pumilio* Tengere grasjuffer**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	7	3	3
Aantal locaties	2	2	2

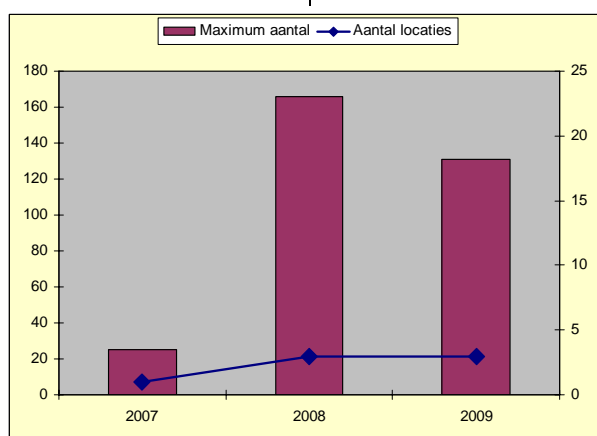

Tengere grasjuffer, 16 augustus 2005 bij het Nieuwe land. Foto Harm Niesen©.

De tengere grasjuffer is een wat mysterieus geval. Het is een pionierssoort die niet echt een vaste uitvalsbasis lijkt te hebben en vaak slechts in kleine aantallen wordt waargenomen. Het aantal locaties lijkt stabiel, maar wisselt van jaar tot jaar. In 2007 waren het Kokkendal en Heerenweide, in 2008 Starrevlak en Nieuwe land en in 2009 Kokkendal en Pirolavlake. De vier exemplaren die John van Roosmalen waarnam op de Pirolavlake waren alle mannetjes. Het is waarschijnlijk dat er daarbij ook een aantal vrouwtjes hoort.

***Erythromma najas* Grote roodoogjuffer**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	131	166	25
Aantal locaties	3	3	1

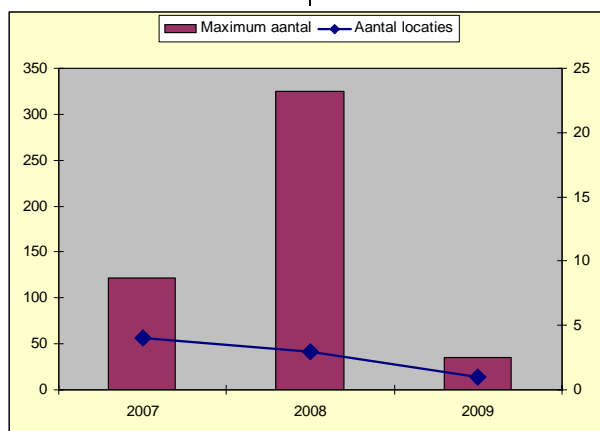
Verse vrouw grote roodoogjuffer, 6 juni 2009, natuurgebiedje de Groene voet in Alkmaar.

Foto John van Roosmalen©.

Van oudsher komen er niet veel grote roodoogjuffers voor in het duin, maar de afgelopen jaren nemen de aantallen op de wat grotere plassen toe, zoals bij de Karpervijver en de Meertjes aan de Zwarte weg, eigenlijk de enige twee plekken waar ze voorkomen.

***Erythromma viridulum* Kleine roodoogjuffer**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	35	325	122
Aantal locaties	1	3	4

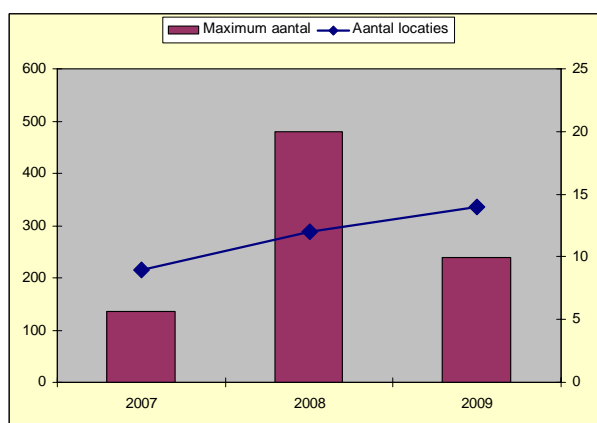

Een kleine roodoogjuffer op 12 juli 2006 gefotografeerd in het NHD. Foto Harm Niesen©.

De kleine roodoogjuffer is een soort die zijn eieren afzet in kleinbladige waterplanten, zoals bijvoorbeeld waterpest en kranswieren. Het lijkt er op dat het grote vee dat in het duin rondloopt deze planten op het menu heeft staan. Een waarnemerseffect is bij deze waarnemingen ook mogelijk. Een van de locaties waar de soort in 2008 in flinke aantallen is gezien is bij kijkhut Winterkoning, een plek die niet echt goed toegankelijk is voor libellenwaarnemingen. Ook bezoek aan een locatie voor of na de piek in de aanwezigheid kan natuurlijk een rol spelen. De Heerenweide, een locatie met ook runderen, is in 2009 de enige locatie geweest waar de kleine roodoogjuffer gerapporteerd is in het NHD, maar met 35 exemplaren lag het aantal wel een stuk lager dan de 160 van 2008.

***Pyrhosoma nymphula* Vuurjuffer**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	239	480	136
Aantal locaties	14	12	9

Een vroege vuurjuffer uitkleurend op de hei bij de Uilenvangerspoel, 14 april 2009. Foto John van Roosmalen©.

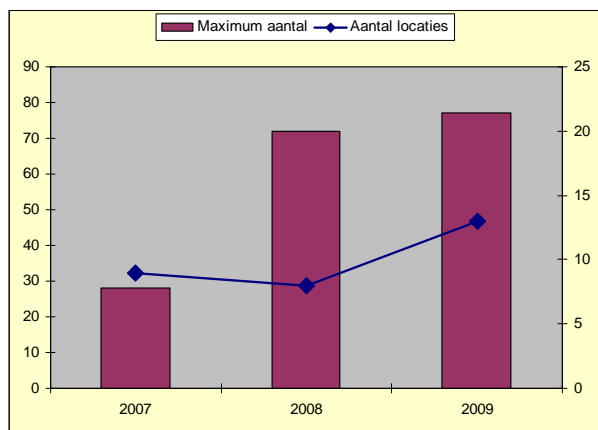
De topaantallen van 2008 werden niet meer gehaald in 2009, maar het aantal locaties nam nog wel verder toe. De vuurjuffer is inmiddels een gewone verschijning geworden. Een leuke soort, die in het voorjaar als eerste verschijnt (de bruine winterjuffer is er dan al).

Grote keizerlibel verschalkt gewone oeverlibel. Foto Harm Niesen©.

Aeshnidae Glazenmakers*Aeshna mixta* Paardenbijter

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	77	72	28
Aantal locaties	13	8	9

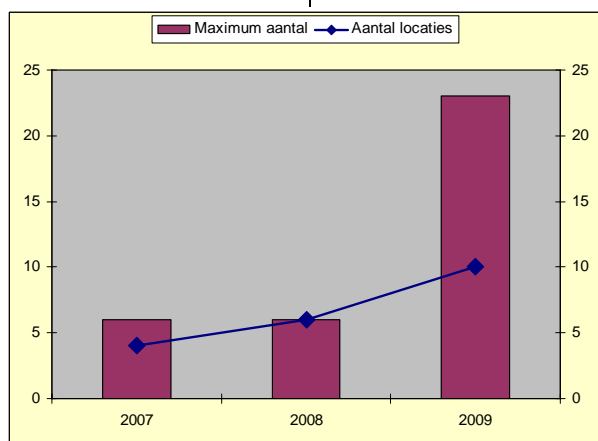

Een laat vrouwtje paardenbijter opwarmend in het herfstzonnetje in de duinen bij Castricum, 27 september 2009. Foto John van Roosmalen©.

De paardenbijter wordt vaak goed gezien in groepjes foeragerend, maar het waarnemen bij het voortplantingswater is een andere kwestie. De waarnemingen van deze soort kunnen eigenlijk overal uit het duin komen en zijn in een aantal gevallen daarom ook niet opgenomen bij een van de voortplantingswateren. Het is daarom niet helemaal duidelijk of het beeld van het voorkomen van deze soort in het NHD goed gerepresenteerd wordt door de gegevens.

Aeshna cyanea Blauwe glazenmaker

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	23	6	6
Aantal locaties	10	6	4

Man blauwe glazenmaker bij de Helmwegpoel, 4 september 2005. Foto Harm Niesen©.

De blauwe glazenmaker kende een opvallend goed jaar, zowel qua aantal waargenomen exemplaren als het aantal locaties. Buiten de voortplantingswateren om is de soort ook nog op een paar plekken gezien. Meer nog dan de andere soorten jaagt de blauwe glazenmaker in bosgebieden, ver van water. Naar de reden van de toename van het aantal waarnemingen is

het vooralsnog gissen. Aan het seizoen ging een strenge winter vooraf. Het is de vraag of daar enige relatie mee is.

Aeshna isocetes Vroege glazenmaker

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	21	24	22
Aantal locaties	7	9	5

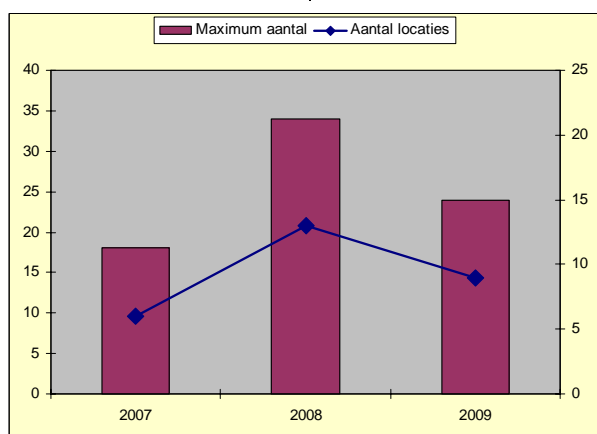

Uitsluitende vroege glazenmaker met larvehuidje op de IJsbahn bij Castricum, 20 mei 2008. Foto John van Roosmalen©.

Van de vroege glazenmaker verwacht je eigenlijk hogere aantallen, maar zowel het aantal locaties als het aantal exemplaren lijkt vrij stabiel. In de omliggende gebieden, bijvoorbeeld in de gemeente Alkmaar en de Geestmerambacht is de vroege glazenmaker zeker geen ongewone verschijning, maar in het NHD is het wat magertjes. Arnold Wijker heeft van het verleden wel grotere aantallen gemeld van het infiltratiegebied.

Brachytron pratense Glassnijder

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	24	34	18
Aantal locaties	9	13	6

Vers exemplaar vrouw glassnijder, 1 mei 2009, Goudvissenskom. Foto John van Roosmalen©.

De glassnijder is een soort die je op zich niet zo heel makkelijk te zien krijgt. Laag patrouillerend tussen het riet blijft ie soms aardig uit het zicht. Vrouwtjes zie je nog minder vaak. De aantallen in het NHD zijn niet onaardig voor deze toch wat minder algemene soort,

die het echter de afgelopen jaren landelijk behoorlijk goed doet. Over aantallen en locaties in het NHD valt aan de hand van deze gegevens van het afgelopen jaar niet zo heel veel te zeggen.

Anax parthenope Zuidelijke keizerlibel

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	1	0	1
Aantal locaties	1	0	1

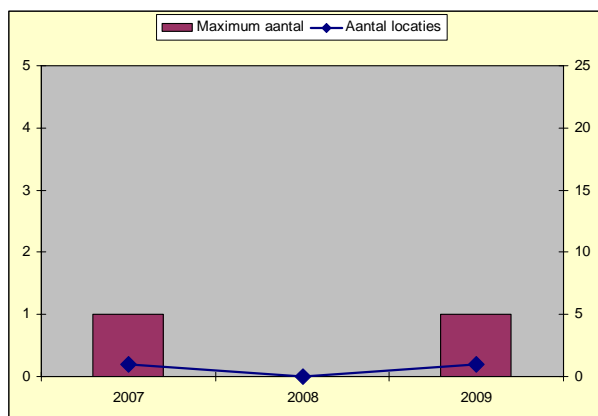
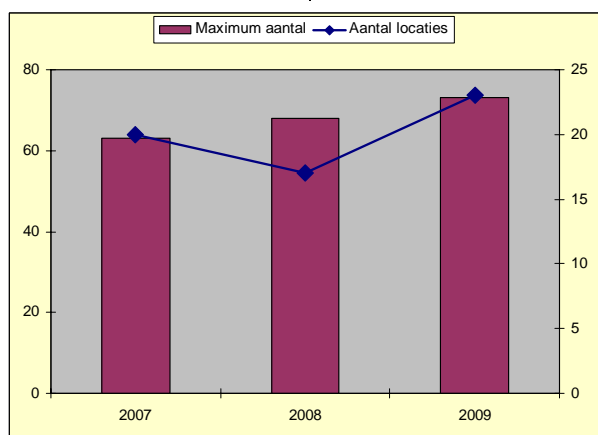

Foto Arnold Wijker©.

Een zeldzame, zwervende soort die slechts zelden wordt waargenomen, in 2009 een keer door Arnold Wijker gezien in het NHD.

Anax imperator Grote keizerlibel

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	73	68	63
Aantal locaties	23	17	20

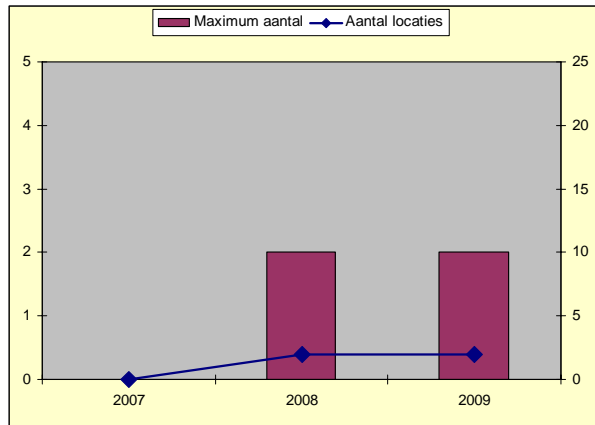
Vrouw grote keizerlibel, veldje ten westen van camping Bakkum. Foto John van Roosmalen©.

De grote keizerlibel heeft in het NHD met 23 ruimschoots het grootste aantal locaties achter zijn naam staan. Lantaarntje en azuurwaterjuffer volgen op afstand met 18 locaties. Per locatie zijn de aantallen niet hoog, met een maximum van zes stuks in 2009. Meestal worden mannetjes gezien. Het is dus een soort die het erg goed doet in het NHD, misschien wel de meest karakteristieke NHD libel.

Corduliidae Glanslibellen

***Cordulia aenea* Smaragdlibbel**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	2	2	0
Aantal locaties	2	2	0

Vers uitgeslopen smaragdlibbel ten zuidoosten van Apeldoorn, 5 mei 2008.

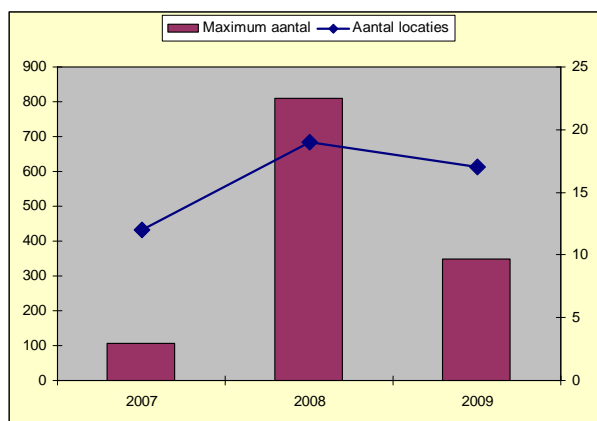
Foto John van Roosmalen©.

Na 2008 in 2009 wederom twee exemplaren van de smaragdlibbel en wederom met een grote geografische spreiding met IJsbach en Goudvissenkomp als dezelfde locaties als vorig jaar. Het zou natuurlijk leuk zijn als deze landelijk vrij gewone soort (althans in oostelijke richting) zich in de duinen zou vestigen.

Libellulidae Korenbouten

***Libellula quadrimaculata* Viervlek**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	348	811	108
Aantal locaties	17	19	12

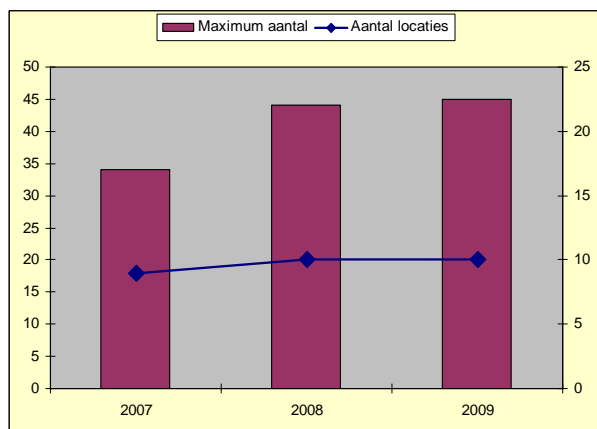

Viervlek met relatief veel zwart in de vleugels, gezien in de Geestmerambacht, 14 juni 2008. Foto John van Roosmalen©.

Na het topjaar 2008, met o.a. 400 exemplaren op de IJsbahn, volgde in 2009 een normalisatie (met 125 exemplaren voor de IJsbahn), die nog altijd fors boven de aantallen van 2007 ligt. Kortom, een soort die het de laatste jaren goed doet in de duinen. Wanneer komt nu de Bruine korenbout?

***Libellula depressa* Platbuik**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	45	44	34
Aantal locaties	10	10	9

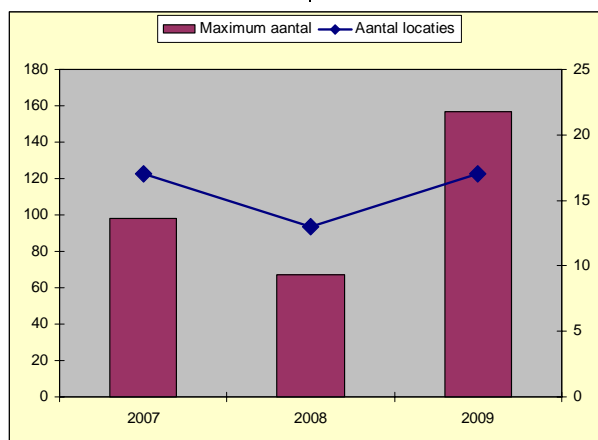

Vrouwte platbuik nabij het Noord-Hollands kanaal, 22 juni 2006. Foto John van Roosmalen©.

De platbuik is een pionierssoort die vooral voorkomt bij nieuwe en plantarme wateren. Gezien de vrij stabiele en relatief hoge aantallen kan deze soort in het NHD goed zijn weg vinden. Waarschijnlijk spelen de sterk wisselende waterstanden hier een rol bij.

***Orthetrum cancellatum* Gewone oeverlibel**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	157	67	98
Aantal locaties	17	13	17

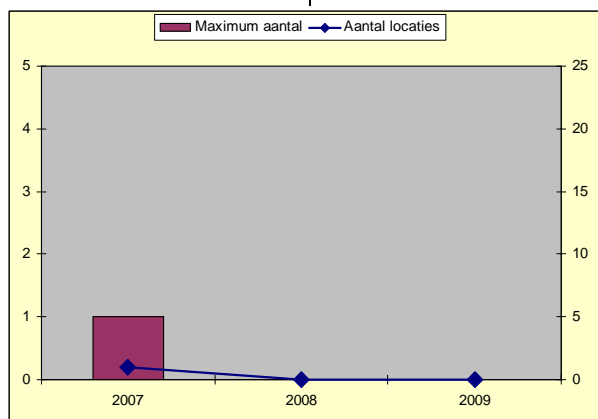

Uitsluitende vrouw gewone oeverlibel, 22 mei 2007, Goudvissenkom.
Foto John van Roosmalen©.

De gewone oeverlibel heeft een behoorlijke toename laten zien in het NHD het afgelopen jaar. Naast de in het verslag meegenomen waarnemingen zijn er ook nog een behoorlijk aantal waarnemingen los in het duin gedaan door met name Arnold Wijker. Het loont waarschijnlijk de moeite om meer verdieping te zoeken in kennis over de biologie van de diverse soorten om een relatie te kunnen leggen tussen bijvoorbeeld de aantalsontwikkelingen en de specifieke omstandigheden van het jaar of lange termijn ontwikkelingen, zoals klimaatverandering.

***Crocothemis erythraea* Vuurlibbel**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	0	0	1
Aantal locaties	0	0	1

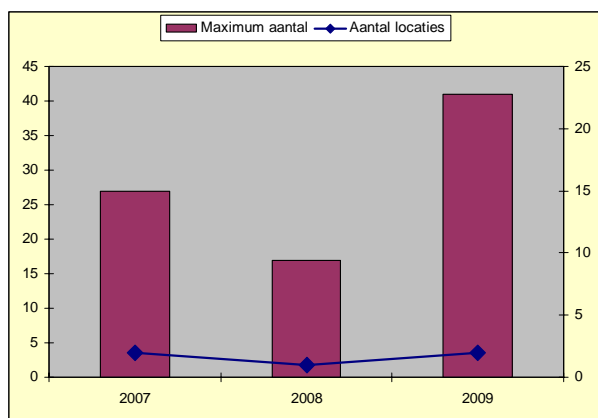

Man vuurlibbel, 25 juli 2007 bij de Heerenweide. Foto Harm Niesen©.

Op een aantal plaatsen in Nederland, vooral in de oostelijke helft, heeft de Vuurlibbel zich gevestigd. Bij ons nog niet en ook zwervende exemplaren zijn sinds 2008 niet meer waargenomen. Mogelijk is het een kwestie van geduld voordat deze mooie soort zich ook in het NHD vestigt.

Sympetrum danae Zwarte heidelibel

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	41	17	27
Aantal locaties	2	1	2

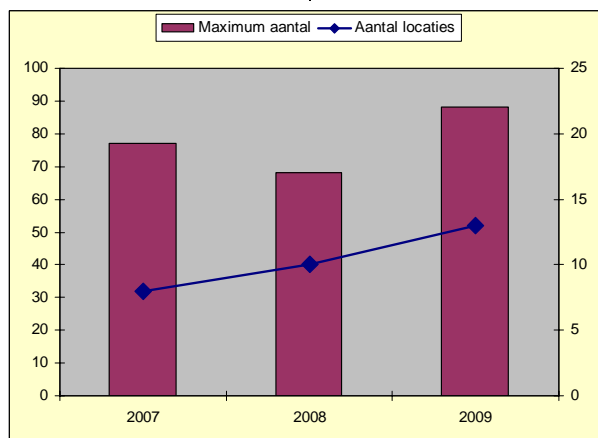

Vers vrouwtje Zwarte heidelibel, 30 juni 2009, Goudvissenkom. Foto John van Roosmalen©.

Met de zwarte heidelibel houdt het niet echt over in het NHD. Het is een soort van vennetjes en het is ook een zwervende soort. Het belangrijkste voortplantingswater lijkt de Uilenvangerspoel. Deze poel kent sterk wisselende waterstanden en een relatief grote toeristische druk. Op zich is dit weinig geruststellend voor het voortbestaan, maar de soort houdt toch al jaren stand. Op de andere vaste voortplantingslocatie, de IJsbaan, zijn dit jaar geen waarnemingen gedaan. Wel zag John van Roosmalen een vers uitgeslopen exemplaar bij de Goudvissenkom.

Sympetrum sanguineum Bloedrode heidelibel

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	88	68	77
Aantal locaties	13	10	8

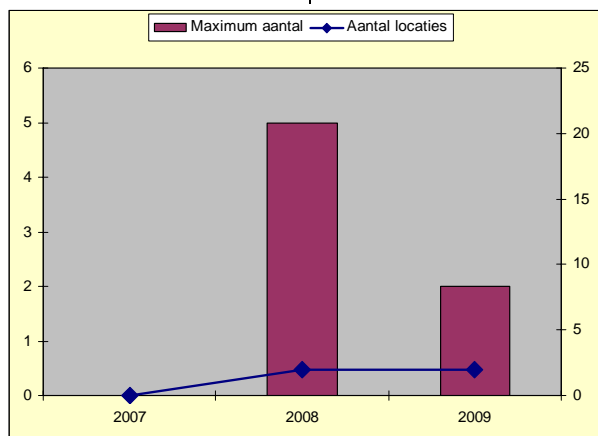

Man bloedrode heidelibel, 11 september 2009, Goudvissenkom. Foto John van Roosmalen©.

De bloedrode heidelibel is een soort die je eigenlijk in wat grotere aantallen op meerdere plekken verwacht, maar in het NHD zijn er eigenlijk maar drie plekken waar enige aantallen gezien zijn in 2009. Een daarvan is in het bos achter Diederik. Deze poel heeft nog geen eigen plek in het overzicht. Toch laat de soort een toename zien in zowel maximum waargenomen aantal als aantal locaties.

***Sympetrum flaveolum* Geelvlakheidlibel**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	2	5	0
Aantal locaties	2	2	0

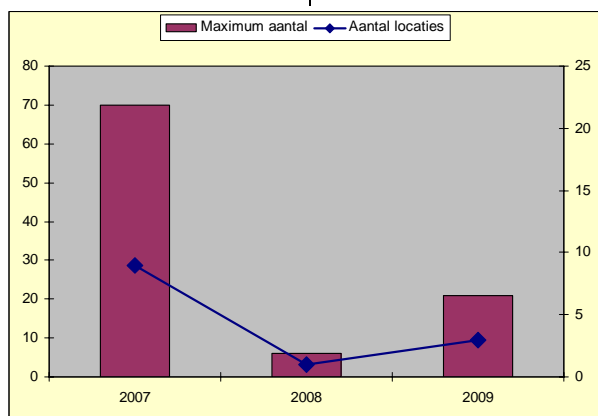

Man geelvlakheidlibel, 30 juni 2009 bij de Helmwegpoel. Foto John van Roosmalen©.

De geelvlakheidlibel staat er om bekend bij de meeste voortplantingswateren slechts tijdelijk voor te komen. Binnen zijn verspreidingsgebied zoekt de soort steeds weer nieuw water op. Daarbij kunnen grote trekbewegingen optreden. Nederland ligt aan de rand van het verspreidingsgebied en wordt het ene jaar wel aangedaan door trekkers, het andere jaar niet, soms vrij massaal, soms slechts weinig individuen. De laatste grote trekbeweging waarbij Nederland werd aangedaan was in 2005. Het jaar daarna waren op vele plaatsen verse exemplaren te bewonderen, maar het jaar daarna was het al een stuk minder. In 2008 was een bescheiden invasie. Invasiedieren worden meestal wat later in de zomer waargenomen. De waarnemingen van 2009 zijn van juni, maar het betrof al uitgekleurde dieren (zie foto, een mannetje). Het is dan ook niet helemaal duidelijk of het zwervers van ver weg of van bijvoorbeeld andere locaties uit Nederland betreft. Voortplanting in het NHD is natuurlijk ook een mogelijkheid, maar veel aanwijzingen zijn daar niet voor.

***Sympetrum fonscolombii* Zwervende heidelibel**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	21	6	70
Aantal locaties	3	1	9

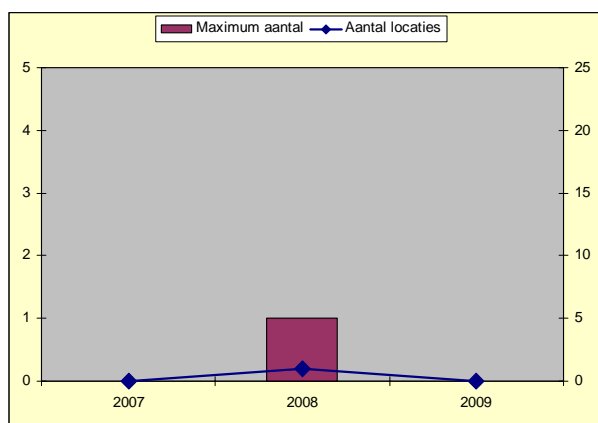

Copula zwervende heidelibel, 11 juli 2007 bij het Doornvlak. Foto Harm Niesen©.

Dit is landelijk gezien toch een leuke soort, die zich in het NHD voortplant. Harm Niesen zag maar liefst 12 verse exemplaren op de Pirolavlake, wat daar een bewijs voor is. Het is op zich een zwervende soort, maar op de Pirolavlake hebben ze kennelijk een stekkie gevonden. Het is afwachten hoe het biotoop en de aantallen zich aldaar zullen ontwikkelen. Bijzonder aardig was ook dat Arnold Wijker meerdere exemplaren zag in het Kokkendal, waar het aantal soorten libellen zich weer een beetje opricht.

Sympetrum meridionale Zuidelijke heidelibel

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	0	1	0
Aantal locaties	0	1	0

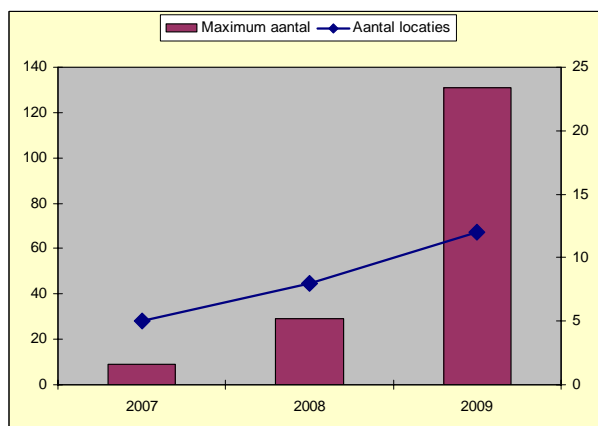

Vrouwetje zuidelijke heidelibel met mijten, die bij deze soort vaak worden waargenomen, bij de Goudvissenkom, 19 augustus 2008. Foto John van Roosmalen©.

Een zeldzame, zwervende soort die slechts zelden wordt waargenomen, in 2009 niet in het NHD helaas.

Sympetrum vulgatum Steenrode heidelibel

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	131	29	9
Aantal locaties	12	8	5

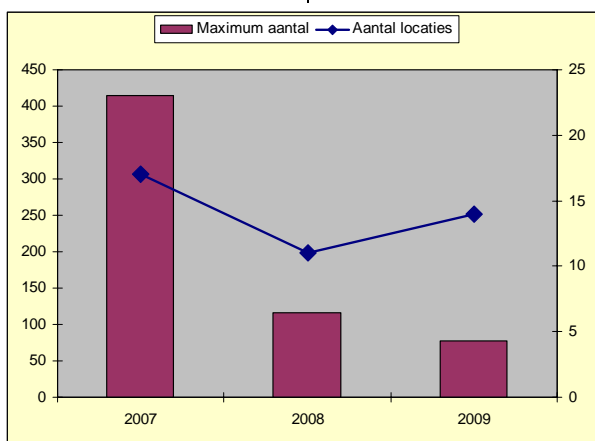
Nog niet uitgekleurde man steenrode heidelibel in recreatiegebied Geestmerambacht, 9 augustus 2008. Foto John van Roosmalen©.

De steenrode heidelibel laat een verrassende opwaartse trend zien in het maximum aantal waargenomen exemplaren, een trend die tegenovergesteld is aan de bruinrode heidelibel, althans gezien over deze drie jaren in het NHD. Een oorzakelijk verband is niet een twee drie aan te wijzen. Ook het aantal locaties neemt toe. Deze aantallen voor de steenrode heidelibel zijn sinds Harm Niesen en Arnold Wijker zijn gaan waarnemen in 1997 niet eerder vertoond in het NHD. Mogelijk een eenmalige gebeurtenis?

***Sympetrum striolatum* Bruinrode heidelibel**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	77	116	415
Aantal locaties	14	11	17

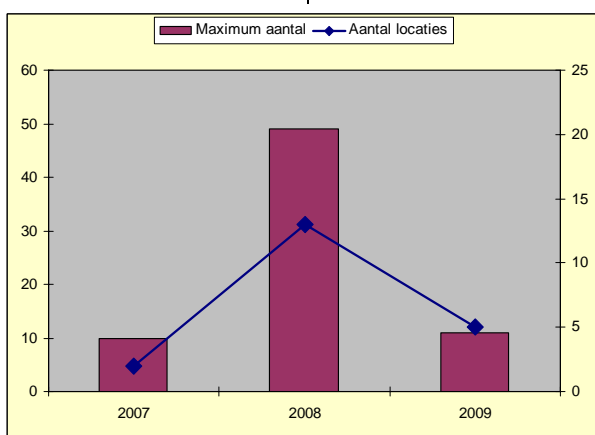

Vrouw bruinrode heidelibel, 30 augustus 2008, recreatiegebied Geestmerambacht.
Foto John van Roosmalen©.

De bruinrode heidelibel laat een verrassende neerwaartse trend zien in het maximum aantal waargenomen exemplaren, een trend die tegenovergesteld is aan de steenrode heidelibel. Een oorzakelijk verband is niet een twee drie aan te wijzen.

***Leucorrhinia rubicunda* Noordse witsnuitlibel**

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	11	49	10
Aantal locaties	5	13	2

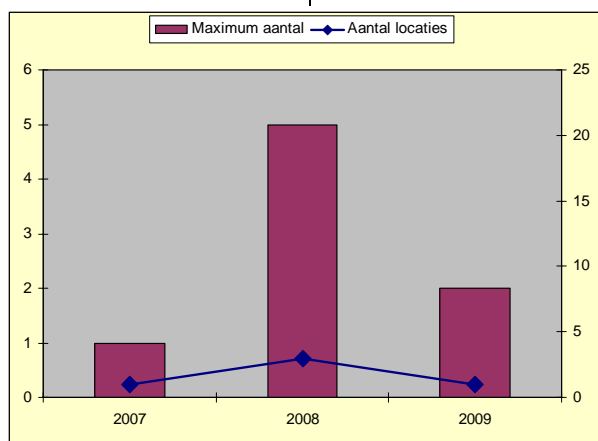

Vers uitgeslopen man noordse witsnuitlibel, 1 mei 2009 bij Uilenvangerkanaal.
Foto John van Roosmalen©.

Na de grote influx van noordse witsnuitlibellen in 2008 zijn er ook in 2009 de nodige gezien in het NHD. Deze kunnen een gevolg zijn van voortplanting of van nieuwe invliegende exemplaren. Vanouds is eigenlijk niet duidelijk of de soort zich echt in het duin voortplant. De veronderstelling is dat de meeste exemplaren van influx afkomstig zijn. Een waarneming van John van Roosmalen op 1 mei 2009 bij het Uilenvangerskanaal van een vers mannetje maakt duidelijk dat voortplanting in het NHD in ieder geval mogelijk is.

Leucorrhinia pectoralis Gevlekte witsnuitlibel

Jaartal	2009	2008	2007
Maximum aantal	2	5	1
Aantal locaties	1	3	1

Man gevlekte witsnuitlibel, 22 mei 2007, Helmwegpoel. Foto John van Roosmalen©.

Het voorkomen van de Gevlekte witsnuitlibel in het NHD wordt voor de Vlinderstichting door John van Roosmalen gedaan door soortgerichte monitoring bij de IJsbahn. Een effectieve methode lijkt dat niet, want tijdens die monitoring is de soort nog niet aangetroffen. De soort is wel door anderen bij de IJsbahn gezien, althans in 2008. In 2009 is de gevlekte witsnuitlibel wederom aangetroffen in het NHD, bij de Helmwegpoel. Van gevlekte witsnuitlibellen is uit andere delen van het land bekend dat ze soms in zeer lage aantallen worden gezien bij voortplanting. Het blijft dus vooralsnog onduidelijk of ze zich nu voortplanten in het NHD of dat het om zwerfende exemplaren gaat. Wat wel duidelijk is, is dat de soort zowel zuidelijk, op de IJsbahn bij Castricum, als kilometers verderop noordelijk bij de Helmwegpoel en de Goudvissenkomp wordt waargenomen.

Vooruitblik

Het voorliggende verslag bevat dit jaar voor het eerst soortbesprekingen. De uitvoering daarvan is vooralsnog vrij kwalitatief zonder al te veel expliciete terugkoppeling met bestaande kennis, zoals beschreven in de literatuur. Het streven is om in het verslag over 2010 de verslaglegging uit te breiden met biotoop beschrijvingen. In 2011 kan dan een wat uitgebreidere evaluatie volgen, waarbij een vergelijking kan worden getrokken met de periode 1996-2000 [2], de tussenliggende periode meegenomen kan worden en een koppeling met bestaande literatuur gemaakt kan worden. In het NHD zijn diverse ontwikkelingen gaande. Zo is in de buurt van Egmond een duinrel hersteld en wordt op diverse plaatsen nieuw water aangelegd. Anderzijds lijkt de IJsbaan wat van zijn glans te verliezen. Heeft het te maken met het verleggen van de aanliegroutes naar Schiphol of met de plantenrijkdom? Het is wellicht interessant onderzoek te doen naar de relatie tussen waterkwaliteit, waterflora en het voorkomen van libellensoorten? De Goudvissenkomp is in 2009 het rijkste qua aantal soorten met 22 verschillende soorten. Zullen zich zuidelijke en oostelijke soorten vestigen in het NHD? Een heleboel open vragen, we zullen zien hoe het loopt.

Bronnen

[1] <http://www.waarneming.nl/>

[2] Libellenatlas Noord-Hollands Duinreservaat 1996 – 2000, Arnold Wijker, 2001.

Bijlagen

- pwn 2007 2008 2009.xls
- pwn nhd 2007_2009 overall.xls
- pwn nhd 2007_2009 overall2a.xls

Verspreiding

Het verslag wordt in digitale vorm verspreid. In eerste instantie wordt het naar de onderstaande organisaties en personen gestuurd, maar dat kan naar wens uitgebreid worden.

- PWN ten aanzien van Hubert Kivit en Ruud Maaskant
- Vlinderstichting ten aanzien van Jaap Bouwkamp
- Libellenwerkgroep Noord Kennemerland via <http://pets.groups.yahoo.com/group/libellennoordkennemerland/>, waaraan onder andere de auteurs en meerdere PWN-ers deelnemen
- <http://home.planet.nl/~roosm053/natuur.htm>
- Insectenwerkgroep KNNV Afdeling Alkmaar e.o.
- KNNV afdeling Haarlem e.o.
- KNNV afdeling Hoorn e.o.
- KNNV afdeling Den Helder e.o.
- NVL
- EIS ten aanzien van Vincent Kalkman
- André den Ouden

Libellenwerkgroep
Noord Kennemerland
2007

	Totaal aantal	Aantal locaties	Terrein Heemskerk	Hoefijzermeer	Infiltratiegebied & Geversduin	Winterkoning & poelen ten ZW	Lepstukken west	Lepstukken oost	De Hoep e.o.	IJsbaan Bakkum	Camping Bakkum e.o.	Karpervijver	Wei van Brassier	Doornvlak (ook Mient)	Reggersvlak e.o.	Starrevlak	Nieuwe land	Amerika	Land van Bels	Heerenweide	Tranendal	Kokkendal	Helmwegpoel	Goudvissenkorn	Helmwegkanaal	Uilenvangerkanaal	Pirolavakte	Thabor	Uilenvangerspoel	Meertjes Zwarte weg	
Houtpantserjuffer	114	4								100	3									3			8								
Gewone pantserjuffer	145	5							3	125													1	12	4						
Tangpantserjuffer	1	1																					1								
Zwervende pantserjuffer	268	8							1		1	250			1		4			3		4				4					
Tengere pantserjuffer	1	1						1																							
Bruine winterjuffer	68	6			1	2				20	1									4			40								
Azuurwaterjuffer	240	14					6	5	10	20			20						3	50	15	25	30	20	15	6		15			
Variabele waterjuffer	1	1																					1								
Watersnuffel	909	20	30	10	125	3	1	10	10	12	35	35	150	3	40	20				75	20	30		15	250		35				
Lantaarntje	902	19			50	4		4	100	20	40		15		3	25	15		8	200	40	30	30	8	20	250		40			
Tengere grasjuffer	3	2																		2		1									
Grote roodoogjuffer	25	1										25																			
Kleine roodoogjuffer	122	4			50						20									50						2					
Vuurjuffer	136	9								1												5	6	38	12	24		28	7	15	
Paardenbijter	28	9		1						1	8		6	1						3	6		1			1					
Blauwe glazenmaker	6	4					1					2		1								2									
Vroege glazenmaker	22	5			4				15	1										1			1								
Glassnijder	18	6	4						5	4													1	2	2						
Zuidelijke keizerlibel	1	1			1																										
Grote keizerlibel	63	20		1	8				4	8	3	3	4	1	4	2	1	1	1	4	1	4	2	6	1	1		4			
Smaragdlibel	0	0																													
Viervlek	108	12			8	3			30	30		3						1		8		4	5	7	1			8			
Platbuik	34	9				1				2					1	2	1	1	10	5	11										
Gewone oeverlibel	98	17	1		12	1			5	1	3		8	5	7	6		12	15	15	3	3	4			10		2			
Vuurlibel	1	1																		1											
Zwarte heidelibel	27	2							2																				25		
Bloedrode heidelibel	77	8							25	1			1	14								15	8		8			5			
Geelvlekheidelibel	0	0																													
Zwervende heidelibel	70	9											5	40	4	4	2		1	4		1				9					
Zuidelijke heidelibel	0	0																													
Steenrode heidelibel	9	5		5						1				1	1												1				
Bruinrode heidelibel	415	17			20				100	10	12	50	25	12	4	30				50	10	15	12	15	15	15	20	15			
Noordse witsnuitlibel	10	2																				5	5								
Gevlekte witsnuitlibel	1	1																				1									
Aantal soorten 2007	31		0	3	5	10	7	1	6	16	15	9	6	9	8	5	7	6	4	6	17	5	12	15	15	4	9	11	1	10	1

Libellenwerkgroep
Noord Kennemerland
2008

	Totaal aantal	Aantal locaties	Terrein Heemskerkerk	Hoefijzermeer	Infiltratiegebied & Geversduin	Winterkoning & poelen ten ZW	Lepstukken west	Lepstukken oost	De Hoep e.o.	Ijsbaan Bakkum	Camping Bakkum e.o.	Karpervijver	Wei van Brassier	Doornvlak Buitenveldert v.v.o. (ook Mient)	Reggersvlak e.o.	Starrevlak	Nieuwe land	Amerika	Land van Bels	Heerenweide	Tranendal	Kokkendal	Helmwegpoel	Goudvissenkomp	Helmwegkanaal	Uilenvangerkanaal	Pirolavlake	Thabor	Uilenvangerspoel	Meertjes Zwarte weg
Houtpantserjuffer	46	4								25				6									3					12		
Gewone pantserjuffer	53	4								20													1			30		2		
Tangpantserjuffer	0	0																												
Zwervende pantserjuffer	29	4				4														3		2				20				
Tengere pantserjuffer	1	1																					1							
Bruine winterjuffer	146	12		5	4					2				1			1			1		8	1	100		10	12		1	
Azuurwaterjuffer	594	20	30		4	20				100		12				10	10	2	25	80	10	15	50	50	20	50	6	20	40	40
Variabele waterjuffer	12	4			8					2													1			1				
Watersnuffel	1268	15	50		3	125	12			200		150		400	16		20		20	125		25	12			80		30		
Lantaantje	966	20	20		13	50				500		30		5		20	30	5	35	75	4	20	25	30		20	50	4	20	10
Tengere grasjuffer	3	2														2	1													
Grote roodoogjuffer	166	3								1		125																	40	
Kleine roodoogjuffer	325	3				125														150		50								
Vuurjuffer	480	12	15							6		2								8	8	6	50	100	25	200		50	10	
Paardenbijter	72	8				2				7				30	25	4							1	2		1				
Blauwe glazenmaker	6	6	1			1									1								1	1					1	
Vroege glazenmaker	24	9	1	1	1				1	10		2											5	2	1					
Glassnijder	34	13	1	1	2	1				15		4											2	1	1	3	1	1	1	
Zuidelijke keizerlibel	0	0																												
Grote keizerlibel	68	17	1		1	4				8		5		1	1				1	5	2	3	6	8		7	3	8	4	
Smaragdlibel	2	2								1													1							
Viervlek	811	19	30		1	6	1			400		20				3	15	3	25	20		15	35	40	2	100	25	60	10	
Platbuik	44	10										1				4	1	3	20	6	6	1			1	1				
Gewone oeverlibel	67	13	2		1	4				6		6								7	1	3	12		1	20		2	2	
Vuurlibel	0	0																												
Zwarte heidelibel	17	1																											17	
Bloedrode heidelibel	68	10				7				10		1		8						1			6	20		4	1	10		
Geelvlekheidelibel	5	2													4								1							
Zwervende heidelibel	6	1																								6				
Zuidelijke heidelibel	1	1																						1						
Steenrode heidelibel	29	8								4				1	1	1					1		15			3		3		
Bruinrode heidelibel	116	11				15				6				5	10	10				35	1	4	1	8		12		10		
Noordse witsnuitlibel	49	13	2		2	4			1	6						1				1	4		7	11		5		1	4	
Gevlekte witsnuitlibel	5	3								3													1	1						
Aantal soorten 2008	31	11	3	11	14	2	0	2	21	0	12	0	9	5	5	5	7	4	6	14	8	12	16	22	5	12	15	5	16	9

Libellenwerkgroep
Noord Kennemerland
2009

	Totaal aantal	Aantal locaties	Terrein Heemskerk	Zweefvlegveld	Hoefijzemeer	Infiltratiegebied & Geversduin	Winterkoning & poelen ten ZW	Lepstukken west	Lepstukken oost	De Hoep e.o.	IJbaan Bakkum	Camping Bakkum e.o.	Karpervijver	Wei van Brassier	Doornvlak	Diederick e.o. (ook Mient)	Reggersvlak e.o.	Starrevlak	Nieuwe land	Amerika	Land van Bels	Heerenweide	Tranendal	Kokkendal	Helmwegpoel	Goudvissenkomp	Helmwegkanaal	Uilenvangerkanaal	Pirolavlake	Thabor	Uilenvangerspoel	Meertjes Zwarte weg		
Houtpantserjuffer	29	5					5				10		1		1																			
Gewone pantserjuffer	56	3									25																		25					
Tangpantserjuffer	0	0																																
Zwervende pantserjuffer	27	6												6	1		1				1			3					15					
Tengere pantserjuffer	22	3									2												5		15									
Bruine winterjuffer	124	8				1					20	33	1			8								15	45		1							
Azuurwaterjuffer	1650	18	50	20			30				300		6					27	25	15	12	350	20	35	15	35	30	150			30	500		
Variabele waterjuffer	0	0																																
Watersnuffel	1321	16			20	3	20				100	150	200			2			1		25	250		35	75		50	300	40	50				
Lantaarntje	2727	18	20	10			50				2000	150	30					2	25	10	5	250	15	10	35		10	50	15	40				
Tengere grasjuffer	7	2																					3					4						
Grote roodoogjuffer	131	3					1					80																			50			
Kleine roodoogjuffer	35	1																													50			
Vuurjuffer	239	14	1	8		1					6	12							1	3				1	45	40	35	26		40	20			
Paardenbijter	77	13			10	1	3				5	8	8	8	10	2						20	3	2	3						2			
Blauwe glazenmaker	23	10	4			1					1		2	1	2										5	5				1	1			
Vroege glazenmaker	21	7	1		2	1					7	2														4								
Glassnijder	24	9	2	1	5	1					10	2												1	1		1							
Zuidelijke keizerlibel	1	1				1																												
Grote keizerlibel	73	23	1		6	1	4				5	6	4	2	3	1	3	1	2	1	2	2	2	5	2	3	1	5	4	5	5			
Smaragdlibel	2	2									1															1								
Viervlek	348	17	10	3	8		12				125	35	12						2	1	1	6		12	15	20		40		16	30			
Platbuik	45	10	3													3	2	4	6	5		8	3	10						1				
Gewone oeverlibel	157	17				1	6				1	25	1	1	5	4	1	3	3	10	35	1	20	2	4			35						
Vuurlibel	0	0																																
Zwarte heidelibel	41	2																								1				40				
Bloedrode heidelibel	88	13			6		6				12	1	2	2	31	2						1			4	16		2		2	3			
Geelvlakheidelibel	2	2																							1	1								
Zwervende heidelibel	21	3															1							8				12						
Zuidelijke heidelibel	0	0																																
Steenrode heidelibel	131	12					5				3		30		1	25						16	1	8	8	10		12		12				
Bruinrode heidelibel	77	14	1		15						15	3	3	20	1					1	5		3	1	1			4		4				
Noordse witsnuitlibel	11	5	6	1							1															2		1						
Gevlekte witsnuitlibel	2	1																						2										
Aantal soorten 2009	30		11	6	8	10	11	0	0	0	20	1	15	1	12	10	10	5	8	7	8	12	5	15	15	22	3	11	10	0	12	10		

	Maximum aantal			Aantal locaties		
	2009	2008	2007	2009	2008	2007
Lantaarntje	2727	966	902	18	20	19
Azuurwaterjuffer	1650	594	240	18	20	14
Watersnuffel	1321	1268	909	16	15	20
Viervlek	348	811	108	17	19	12
Vuurjuffer	239	480	136	14	12	9
Gewone oeverlibel	157	67	98	17	13	17
Grote roodoogjuffer	131	166	25	3	3	1
Steenrode heidelibel	131	29	9	12	8	5
Bruine winterjuffer	124	146	68	8	12	6
Bloedrode heidelibel	88	68	77	13	10	8
Bruinrode heidelibel	77	116	415	14	11	17
Paardenbijter	77	72	28	13	8	9
Grote keizerlibel	73	68	63	23	17	20
Gewone pantserjuffer	56	53	145	3	4	5
Platbuik	45	44	34	10	10	9
Zwarte heidelibel	41	17	27	2	1	2
Kleine roodoogjuffer	35	325	122	1	3	4
Houtpantserjuffer	29	46	114	5	4	4
Zwervende pantserjuffer	27	29	268	6	4	8
Glassnijder	24	34	18	9	13	6
Blauwe glazenmaker	23	6	6	10	6	4
Tengere pantserjuffer	22	1	1	3	1	1
Zwervende heidelibel	21	6	70	3	1	9
Vroege glazenmaker	21	24	22	7	9	5
Noordse witsnuitlibel	11	49	10	5	13	2
Tengere grasjuffer	7	3	3	2	2	2
Geelvlekheidelibel	2	5	0	2	2	0
Gevlekte witsnuitlibel	2	5	1	1	3	1
Smaragdlibel	2	2	0	2	2	0
Zuidelijke keizerlibel	1	0	1	1	0	1
Tangpantserjuffer	0	0	1	0	0	1
Variabele waterjuffer	0	12	1	0	4	1
Vuurlibel	0	0	1	0	0	1
Zuidelijke heidelibel	0	1	0	0	1	0
	7512	5513	3923			

	Maximum aantal		
	2009	2008	2007
Azuurwaterjuffer	2009	2008	2007
Maximum aantal	1650	594	240
Aantal locaties	18	20	14
Blauwe glazenmaker	2009	2008	2007
Maximum aantal	23	6	6
Aantal locaties	10	6	4
Bloedrode heidelibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	88	68	77
Aantal locaties	13	10	8
Bruine winterjuffer	2009	2008	2007
Maximum aantal	124	146	68
Aantal locaties	8	12	6
Bruinrode heidelibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	77	116	415
Aantal locaties	14	11	17
Geelvlakheidelibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	2	5	0
Aantal locaties	2	2	0
Gevlekte witsnuitlibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	2	5	1
Aantal locaties	1	3	1
Gewone oeverlibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	157	67	98
Aantal locaties	17	13	17
Gewone pantserjuffer	2009	2008	2007
Maximum aantal	56	53	145
Aantal locaties	3	4	5
Glassnijder	2009	2008	2007
Maximum aantal	24	34	18
Aantal locaties	9	13	6
Grote keizerlibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	73	68	63
Aantal locaties	23	17	20
Grote roodoogjuffer	2009	2008	2007
Maximum aantal	131	166	25
Aantal locaties	3	3	1
Houtpantserjuffer	2009	2008	2007
Maximum aantal	29	46	114
Aantal locaties	5	4	4
Kleine roodoogjuffer	2009	2008	2007
Maximum aantal	35	325	122
Aantal locaties	1	3	4
Lantaarntje	2009	2008	2007
Maximum aantal	2727	966	902

	Aantal locaties	18	20	19
Noordse witsnuitlibel		2009	2008	2007
	Maximum aantal	11	49	10
	Aantal locaties	5	13	2
Paardenbijter		2009	2008	2007
	Maximum aantal	77	72	28
	Aantal locaties	13	8	9
Platbuik		2009	2008	2007
	Maximum aantal	45	44	34
	Aantal locaties	10	10	9
Smaragdlibel		2009	2008	2007
	Maximum aantal	2	2	0
	Aantal locaties	2	2	0
Steenrode heidelibel		2009	2008	2007
	Maximum aantal	131	29	9
	Aantal locaties	12	8	5
Tangpantserjuffer		2009	2008	2007
	Maximum aantal	0	0	1
	Aantal locaties	0	0	1
Tengere grasjuffer		2009	2008	2007
	Maximum aantal	7	3	3
	Aantal locaties	2	2	2
Tengere pantserjuffer		2009	2008	2007
	Maximum aantal	22	1	1
	Aantal locaties	3	1	1
Variabele waterjuffer		2009	2008	2007
	Maximum aantal	0	12	1
	Aantal locaties	0	4	1
Viervlek		2009	2008	2007
	Maximum aantal	348	811	108
	Aantal locaties	17	19	12
Vroege glazenmaker		2009	2008	2007
	Maximum aantal	21	24	22
	Aantal locaties	7	9	5
Vuurjuffer		2009	2008	2007
	Maximum aantal	239	480	136
	Aantal locaties	14	12	9
Vuurlibel		2009	2008	2007
	Maximum aantal	0	0	1
	Aantal locaties	0	0	1
Watersnuffel		2009	2008	2007
	Maximum aantal	1321	1268	909
	Aantal locaties	16	15	20
Zuidelijke heidelibel		2009	2008	2007
	Maximum aantal	0	1	0

Aantal locaties	0	1	0
Zuidelijke keizerlibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	1	0	1
Aantal locaties	1	0	1
Zwarte heidelibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	41	17	27
Aantal locaties	2	1	2
Zwervende heidelibel	2009	2008	2007
Maximum aantal	21	6	70
Aantal locaties	3	1	9
Zwervende pantserjuffer	2009	2008	2007
Maximum aantal	27	29	268
Aantal locaties	6	4	8